

KOMPETENCJE, UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI
W KOŚCIELE KATOLICKIM

Florian Lempa

KOMPETENCJE, UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI
W KOŚCIELE KATOLICKIM

Temida2

Białystok 2013

© Copyright by Temida 2

Białystok 2013

Redaktor Naukowy Wydawnictwa Temida 2: Cezary Kosikowski

Rada Naukowa Wydawnictwa Temida 2:

Przewodniczący Rady Naukowej Wydawnictwa Temida 2: Emil W. Pływaczewski

Członkowie z Uniwersytetu w Białymstoku: Stanisław Bożyk, Leonard Etel, Ewa M. Guzik-Makaruk, Adam Jamróz, Dariusz Kijowski, Cezary Kosikowski, Cezary Kulesza, Agnieszka Malarewicz-Jakubów, Maciej Perkowski, Stanisław Prutis, Eugeniusz Ruśkowski, Walerian Sanetra, Joanna Sieńczyło-Chlabicz, Ryszard Skarzyński, Halina Święczkowska, Jaroslav Volkonovski, Mieczysława Zdanowicz

Członkowie z Polski: Marian Filar (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), Edward Gniewek (Uniwersytet Wrocławski), Lech Paprzycki (Sąd Najwyższy)

Członkowie zagraniczni: Lidia Abramczyk (Państwowy Uniwersytet im. Janki Kupaly w Grodnie, Białoruś), Vladimír Babčák (Uniwersytet w Koszycach, Słowacja), Renata Almeida da Costa (Uniwersytet La Salle, Brazylia), Chris Eskridge (Uniwersytet w Nebrasce, USA), Jose Luis Iriarte Angél (Uniwersytet Navarra, Hiszpania), Marina Karasjewa (Uniwersytet w Woroneżu, Rosja), Bernhard Kitous (Uniwersytet w Rennes, Francja), Martin Krygier (Uniwersytet w Nowej Południowej Walii, Australia), Petr Mrkyvka (Uniwersytet Masaryka, Czechy), Marcel Alexander Niggli (Uniwersytet we Fryburgu, Szwajcaria), Andrej A. Novikov (Państwowy Uniwersytet w Sankt Petersburgu, Rosja), Sławomir Redo (Uniwersytet Wiedeński, Austria), Bernd Schünemann (Uniwersytet w Monachium, Niemcy), Sebastiano Tafaro (Uniwersytet w Bari, Włochy), Wiktor Trinczuk (Kijowski Narodowy Handlowo-Ekonomiczny Uniwersytet, Ukraina)

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiowaniem – bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 978–83–62813–44–5

Recenzent: Wojciech Góralski

Opracowanie graficzne i typograficzne: Jerzy Banasiuk

Projekt okładki: Jerzy Banasiuk

Redakcja techniczna: Jerzy Banasiuk

Korekta: Bogumiła Mancewicz

Wydawca: Temida 2

Przy współpracy i wsparciu finansowym

Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów	17
Wprowadzenie.....	19

I

PRAWO KANONICZNE – POJĘCIE, FUNKCJE, NAUKA

1. Pojęcie prawa kanonicznego.....	23
2. Podstawowe funkcje prawa kanonicznego.....	24
2.1. Służebna funkcja prawa kanonicznego	24
2.2. Wychowawcza funkcja prawa kanonicznego	25
2.3. Soteriologiczna funkcja prawa kanonicznego	25
3. Nauka prawa kanonicznego.....	25
3.1. Pojęcie nauki prawa kanonicznego.....	25
3.2. Stosunek nauki prawa kanonicznego do dyscyplin teologicznych.....	26
3.3. Kanonistyka a katolicka nauka społeczna	27
3.4. Kanonistyka i inne nauki prawne	27
3.5. Przydatność nauki prawa kanonicznego	27

II

ZARYS HISTORII PRAWA KANONICZNEGO

1. Od I w. chrześcijaństwa do Dekretu Gracjana.....	29
2. Od Dekretu Gracjana do Corpus Iuris Canonici.....	35
3. Od Corpus Iuris Canonici do pierwszego Kodeksu Prawa Kanonicznego (1582–1917).....	38
3.1. Działalność ustawodawcza soborów powszechnych.....	38
3.2. Działalność ustawodawcza papieży	39
3.3. Działalność normatywna Kurii Rzymskiej.....	39
3.4. Kodyfikacja z roku 1917.....	40
3.4.1. Konieczność kodyfikacji	40
3.4.2. Przebieg prac kodyfikacyjnych	40

3.4.3. Charakterystyka kodyfikacji z 1917 r.....	42
4. Od Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. do promulgacji Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (1917–1990)	43
4.1. Rozwój ustawodawstwa pokodeksowego.....	43
4.1.1. Prywatne zbiory powszechnego prawa pokodeksowego.....	43
4.1.2. Częściowa kodyfikacja prawa wspólnego Kościołów wschodnich....	43
4.2. Geneza Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.	45
4.2.1. Konieczność rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.....	45
4.2.2. Prace rewizyjne	45
4.2.3. Promulgacja nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego.....	48
4.3. Geneza Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich	48
4.3.1. Konieczność dokończenia kodyfikacji prawa katolickich Kościołów wschodnich	49
4.3.2. Prace redakcyjne	49
4.3.3. Promulgacja Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich.....	50

III

SPECYFIKA SYSTEMU PRAWA KANONICZNEGO

1. Pojęcie systemu prawa kanonicznego	51
2. Wyznaczniki specyfiki systemu prawa kanonicznego	51
2.1. Przedmiot i zakres kanonicznych unormowań prawnych	51
2.2. Upodmiotowienie kanonicznoprawne	52
2.3. Charakter źródeł prawa kanonicznego.....	53
2.3.1. Źródła istnienia (materialne).....	53
2.3.2. Źródła poznania (formalne)	53
2.4. Sposób zabezpieczenia poszanowania kanonicznych norm prawnych	58

IV

SYSTEMATYKA KODEKSOWYCH NORM PRAWNYCH

1. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r.	61
2. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r.	65

V

UCZESTNICY STOSUNKÓW PRAWNYCH W KOŚCIELE KATOLICKIM

1. Pojęcie osoby	73
2. Zdolność prawna osób fizycznych	73
2.1. Zdolność prawna nieochrzczonych.....	73
2.2. Zdolność prawna ochrzczonych	74
2.2.1. Podstawowe obowiązki i prawa wszystkich wiernych	75
2.2.2. Podstawowe obowiązki i prawa wiernych świeckich.....	76
3. Zdolność osób fizycznych do czynności prawnych.....	76
4. Zdolność prawna osób prawnych	77
5. Zdolność osób prawnych do czynności prawnych.....	81

VI

STRUKTURA WŁADZY KOŚCIELNEJ I JEJ ORGANÓW

1. Pojęcie władzy kościelnej.....	83
2. Podział władzy kościelnej	83
2.1. Aspekt przedmiotowy.....	84
2.1.1. Podział władzy kościelnej na władzę święceń i rządzenia.....	84
2.1.1.1. Władza święceń.....	84
2.1.1.2. Władza rządzenia	85
2.2. Aspekt podmiotowy	87
3. Organy władzy święceń.....	87
4. Organy najwyższej władzy rządzenia	88
3.1. Biskup Rzymski	88
3.2. Kolegium Biskupów	90
5. Organy władzy rządzenia w terytorialnych Kościołach partykularnych obrazdu łacińskiego	91
6. Podstawowe organy władzy rządzenia w katolickich Kościołach wschodnich..	92
7. Organy personalnej władzy rządzenia.....	94

VII

ADMINISTRACJA W KOŚCIELE KATOLICKIM

1. Pojęcie i rodzaje administracji kościelnej	97
2. Struktura administracji papieskiej	98
2.1. Kuria Rzymska	98
2.1.1. Sekretariat Stanu	99
2.1.1.1. Historia	99
2.1.1.2. Struktura i kompetencje	100
2.1.2. Kongregacje	101
2.1.2.1. Kongregacja Nauki Wiary	101
2.1.2.2. Kongregacja dla Kościołów Wschodnich	102
2.1.2.3. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów	103
2.1.2.4. Kongregacja Spraw Świątych	105
2.1.2.5. Kongregacja ds. Biskupów	105
2.1.2.6. Kongregacja dla Ewangelizacji Narodów	106
2.1.2.7. Kongregacja ds. Duchowieństwa	107
2.1.2.8. Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego	109
2.1.2.9. Kongregacja ds. Seminariów i Instytutów Studiów	109
2.1.3. Rady	110
2.1.3.1. Papieska Rada do Spraw Świeckich	110
2.1.3.2. Papieska Rada do Spraw Popierania Jedności Chrześcijan	110
2.1.3.3. Papieska Rada do Spraw Rodziny	111
2.1.3.4. Papieska Rada Sprawiedliwości i Pokoju	112
2.1.3.5. Papieska Rada Cor Unum	113
2.1.3.6. Papieska Rada do Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych	113
2.1.3.7. Papieska Rada Apostolstwa Służby Zdrowia	114
2.1.3.8. Papieska Rada do Spraw Interpretacji Tekstów Prawnych	115
2.1.3.9. Papieska Rada do Spraw Dialogu Międzyreligijnego	116
2.1.3.10. Papieska Rada do Spraw Kultury	116

2.1.3.11. Papieska Rada do Spraw Społecznego Przekazu	117
2.1.3.12. Papieska Rada dla Promocji Nowej Ewangelizacji	118
2.1.4. Urzędy i inne jednostki organizacyjne	118
2.1.4.1. Urzędy	118
2.1.4.1.1. Kamera Apostolska	119
2.1.4.1.2. Administracja Majątku Stolicy Apostolskiej	120
2.1.4.1.3. Prefektura Spraw Ekonomicznych Stolicy Apostolskiej.....	120
2.1.4.2. Jednostki organizacyjne służące bezpośrednio papieżowi	121
2.1.4.2.1. Prefektura Domu Papieskiego	121
2.1.4.2.2. Urząd Papieskich Ceremonii Liturgicznych.....	122
2.1.4.3. Urzędy służące upowszechnianiu oficjalnych danych Stolicy Apostolskiej	122
2.1.4.3.1. Biuro Prasowe Stolicy Świętej	122
2.1.4.3.2. Centralny Urząd Statystyczny Kościoła	123
2.1.4.4. Komisje papieskie	123
2.2. Pozakurialne zespoły doradcze papieża	124
2.2.1. Synod Biskupów	124
2.2.1.1. Pojęcie.....	124
2.2.1.2. Geneza	124
2.2.1.3. Struktura	125
2.2.1.4. Kompetencje	131
2.2.2. Kolegium Kardynałów	131
2.2.2.1. Pojęcie.....	131
2.2.2.2. Geneza	131
2.2.2.3. Struktura	132
2.2.2.4. Mianowanie i awansowanie kardynałów	134
2.2.2.5. Kompetencje	134
2.2.2.5.1. Funkcje kolegialne	135
2.2.2.5.2. Funkcje indywidualne.....	135
2.2.2.6. Uprawnienia kardynałów.....	136

2.2.2.6.1. Uprawnienia wszystkich kardynałów.....	136
2.2.2.6.2. Uprawnienia poszczególnych kardynałów.....	137
3. Administracja prowincji i regionów kościelnych.....	137
3.1. Pojęcie i rodzaje Kościołów partykularnych obrządku łacińskiego	137
3.2. Pojęcie prowincji i regionu kościelnego.....	139
3.3. Metropolita i jego kompetencje.....	140
3.4. Rola konferencji episkopatu	141
4. Struktura administracji diecezjalnej.....	141
4.1. Kuria diecezjalna.....	141
4.1.1. Urzędy.....	141
4.1.1.1. Wikariusz generalny	141
4.1.1.2. Wikariusz biskupi	143
4.1.1.3. Kanclerz i inni notariusze.....	144
4.1.1.4. Archiwiści	144
4.1.1.5. Ekonom.....	145
4.1.1.6. Moderator kurii.....	146
4.1.2. Wydziały i komisje.....	146
4.1.3. Diecezjalne zespoły konsultacyjne	147
4.1.3.1. Rada biskupia	147
4.1.3.2. Rada kapłańska	147
4.1.3.3. Kolegium konsultorów	149
4.1.3.4. Kapituła kanoników	153
4.1.3.5. Zespół do spraw administracyjnego usuwania lub przenoszenia proboszczów	154
4.1.3.6. Rada duszpasterska.....	154
4.1.3.7. Rada do spraw ekonomicznych.....	155
4.1.3.8. Urząd lub Rada pojednawcza	156
5. Struktura administracji eparchialnej.....	156
5.1. Kuria eparchialna.....	157
5.1.1. Urzędy administracyjne kurii eparchialnej określone w prawie wspólnym	157

5.1.1.1. Protosyncel i syncełowie	157
5.1.1.2. Kanclerz i inni notariusze kurii eparchialnej	158
5.1.1.3. Archiwiści	159
5.1.1.4. Ekonom eparchialny i rada do spraw ekonomicznych	159
5.2. Eparchialne zespoły konsultacyjne	160
5.2.1. Rada kapłańska	160
5.2.2. Kolegium konsultorów eparchialnych	161
5.2.3. Rada duszpasterska	162
5.2.4. Zespół do spraw administracyjnego odwoływania lub przenoszenia proboszczów	163
VIII	
ZAWARCIE MAŁŻEŃSTWA KANONICZNEGO	
1. Fundamentalne prawo człowieka do zawarcia małżeństwa	165
2. Pojęcie małżeństwa w prawie kanonicznym	165
3. Istotne przymioty małżeństwa kanonicznego	167
4. Rodzaje małżeństwa	169
5. Czynności prawne poprzedzające zawarcie małżeństwa kanonicznego	172
5.1. Kanoniczne przesłuchanie narzeczonych	172
5.2. Przedłożenie dokumentów do protokołu kanonicznego przesłuchania narzeczonych	173
5.3. Zezwolenie na zawarcie małżeństwa	176
5.4. Zapowiedzi małżeńskie	180
6. Wymogi do ważnego zawarcia małżeństwa kanonicznego	181
6.1. Brak przeszkód małżeńskich	181
6.1.1. Pojęcie przeszkody małżeńskiej	181
6.1.2. Katalog kanonicznych przeszkód małżeńskich	182
6.1.3. Zasady prawne odnoszące się do kanonicznych przeszkód małżeńskich	182
6.1.4. Ekspozycja poszczególnych przeszkód małżeńskich	183
6.1.4.1. Kanoniczne przeszkody małżeńskie posiadające odpowiedniki w prawie polskim	183

6.1.4.1.1. Przeszkoda braku wymaganego wieku.....	183
6.1.4.1.2. Przeszkoda węzła małżeńskiego	185
6.1.4.1.3. Przeszkoda pokrewieństwa.....	186
6.1.4.1.4. Przeszkoda powinowactwa	187
6.1.4.1.5. Przeszkoda pokrewieństwa prawnego.....	188
6.1.4.2. Kanoniczne przeszkody małżeńskie charakterystyczne dla systemu prawa kanonicznego.....	189
6.1.4.2.1. Przeszkoda niezdolności do małżeńskiego stosunku płciowego (niemoc płciowa).....	189
6.1.4.2.2. Przeszkoda różnej religii	190
6.1.4.2.3. Przeszkoda święceń.....	191
6.1.4.2.4. Przeszkoda publicznego wieczystego ślubu czystości złożonego w instytucie zakonnym.....	191
6.1.4.2.5. Przeszkoda uprowadzenia w zamiarze zawarcia małżeństwa.....	193
6.1.4.2.6. Przeszkoda małżonkobójstwa.....	194
6.1.4.2.7. Przeszkoda przyzwoitości publicznej	195
6.1.4.2.8. Przeszkoda pokrewieństwa duchowego	197
6.1.5. Dyspensowanie od kanonicznych przeszkód małżeńskich	197
6.1.5.1. Dyspensowanie w wypadku zwyczajnym	198
6.1.5.2. Dyspensowanie w niebezpieczeństwie śmierci	199
6.1.5.3. Dyspensowanie w wypadku nagłym.....	200
6.1.6. Adnotacja udzielonej dyspensy	201
6.1.7. Zakaz zawarcia małżeństwa	201
6.2. Wyrażenie zgody małżeńskiej	202
6.2.1. Pojęcie zgody małżeńskiej.....	202
6.2.2. Istotne cechy zgody małżeńskiej.....	203
6.2.3. Okoliczności wykluczające istnienie zgody małżeńskiej lub powodujące jej nieskuteczność prawną.....	203
6.2.3.1. Brak dostatecznego używania rozumu	204
6.2.3.2. Poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich.....	204

6.2.3.3. Psychiczna niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich	205
6.2.3.4. Brak podstawowej wiedzy o małżeństwie	205
6.2.3.5. Błąd co do osoby lub jej przymiotu	206
6.2.3.6. Podstęp.....	206
6.2.3.6. Błąd co do jedności, nierozzerwalności lub godności sakramentalnej małżeństwa	207
6.2.3.7. Symulacja zgody	207
6.2.3.8. Przymus lub bojaźń.....	208
6.2.3.9. Warunek	209
6.3. Zachowanie formy kanonicznej.....	210
6.3.1. Pojęcie kanonicznej formy zawarcia małżeństwa	210
6.3.2. Rodzaje kanonicznej formy zawarcia małżeństwa	210
6.3.3.1. Forma zwyczajna.....	210
6.3.3.2. Forma nadzwyczajna.....	213
6.3.4. Dyspensowanie od zachowania formy kanonicznej	214
7. Miejsce i czas zawarcia małżeństwa	215

IX

POJĘCIE, RODZAJE I USTRÓJ TRYBUNAŁÓW KOŚCIELNYCH

Trybunały w Kościele katolickim obrządku łacińskiego	217
1. Trybunały zwyczajne	217
1.1. Trybunały terytorialne	218
1.1.1. Trybunały diecezjalne.....	218
1.1.2. Trybunały innych partykularnych Kościołów terytorialnych.....	219
1.1.3. Trybunały międzydiecezjalne	219
1.1.4. Trybunały metropolitalne.....	220
1.1.5. Trybunały Stolicy Apostolskiej	220
1.1.5.1. Rota Rzymska.....	220
1.1.5.2. Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej	222
1.1.5.3. Penitencjaria Apostolska	223
1.2. Trybunały personalne	223

1.2.1. Trybunały zakonne.....	223
1.2.2. Trybunał prałatury personalnej	224
1.2.3. Trybunały ordynariatów wojskowych.....	225
1.2.4. Inne trybunały personalne.....	225
2. Trybunały delegowane	225
Trybunały w katolickich Kościołach wschodnich.....	226
1. Trybunały zwyczajne	226
1.1. Trybunały terytorialne.....	226
1.1.1. Trybunały eparchialne.....	226
1.1.2. Trybunały eparchialne patriarchów	229
1.1.3. Trybunały międzyeparchialne	229
1.1.4. Trybunały egzarchialne	230
1.1.5. Trybunały metropolitalne.....	231
1.1.6. Trybunał Kościoła patriarchalnego	231
1.1.7. Trybunał Synodu Biskupów Kościoła patriarchalnego.....	231
1.1.8. Synod Biskupów Kościoła patriarchalnego	232
1.1.9. Trybunały Stolicy Apostolskiej	232
2. Trybunały personalne	233
2.1. Trybunały zakonne.....	233
2.2. Inne trybunały personalne	234
3. Trybunały delegowane	234
2.2. Podział trybunałów kościelnych ze względu na zakres rozpatrywanych spraw	234
2.2.1. Trybunały powszechne.....	234
2.2.2. Trybunały specjalne.....	235
2.3. Podział trybunałów kościelnych ze względu na skład osobowy	235
2.3.1. Trybunały jednoosobowe.....	235
2.3.2. Trybunały kolegialne.....	236

SĄDOWA I ADMINISTRACYJNA OCHRONA UPRAWNIENÍ WIERNYCH
W KOŚCIELE KATOLICKIM

1. Kanoniczne postępowanie cywilne.....	238
1.1. Przedmiot ochrony cywilnoprawnej	238
1.2. Skargi i zarzuty	238
1.3. Właściwość sądowa	242
1.3.1. Właściwość sądowa w pozamałżeńskich sprawach spornych, niezarezerwowanych dla Stolicy Apostolskiej.....	242
1.3.2. Właściwość sądowa w sprawach małżeńskich, niezarezerwowanych dla Stolicy Apostolskiej.....	244
1.3.3. Właściwość sądowa w sprawach spornych Roty Rzymskiej i trybunałów specjalnych Stolicy Apostolskiej	244
1.3.4. Wyłączna właściwość Biskupa Rzymu w sprawach spornych.....	245
1.3.5. Zasady dotyczące konfliktu właściwości sądowej	245
1.4. Zdolność sądowa i zdolność procesowa osób fizycznych	246
1.5. Zdolność sądowa i procesowa osób prawnych.....	246
2. Rekurs hierarchiczny	247
Wykaz ważniejszej literatury.....	251